

nem túlértékelní, hanem most már néhány évtized távlatából *tisztességesen és elfogulatlanul értékelni* kell. Meg kell találni azokat a kapaszkodókat, amelyek lehetőséget adnak nemzeti múltunk jobb megismeréséhez, a mai korban felhasználható tapasztalatok leszűréséhez.

DR. FÓRIZS SÁNDOR

Határeseemények a magyar–jugoszláv államhatáron 1951–52-ben

A magyar határőrség (akkor Államvédelmi Hatóság Határőrség néven) 1952-ben gyakorlatilag a rendkívüli állapotot közelítő (talán el is érő) körülmények között tevékenykedett a magyar–jugoszláv államhatáron. Ennek az időszaknak határőrizeti, katonai tapasztalatait még nem tanulmányoztuk kellően, pedig meggyőződésem szerint sok tanulsággal szolgálhatnak az akkori események.

A korabeli jelentéseket, parancsokat, jegyzőkönyveket átolvasva *egy rendkívüli időszak* képe bontakozik ki a katonai határőrizetről, annak minden keserű következményével. Ez a helyzet valójában csupán visszatükröződése a mélypontra jutott, ellenségessé vált államközi kapcsolatoknak, a feszült nemzetközi, politikai viszonyoknak. Azt, hogy a határ őrzése a jugoszláv államhatáron a rendkívüli állapotra jellemző körülmények között folyt, annak hivatalos kihirdetése nélkül, az alábbi tények mutatják:

- határsáv és határövezet lett kijelölve;
- **védelmi műszaki berendezések kiépítése folyt;**
- **a hivatalos határőrizeti okmányok, parancsok a jugoszláv felet „ellen-ségként” nevezték meg;**
- **nem működött olyan mechanizmus, amely a bekövetkezett határ-eseményeket a két fél bevonásával, békésen rendezhette. A határőrségnek nem volt kapcsolata a túloldali határőrizeti és rendőri szervekkel;**
- **a mai értelemben véve gyakorlatilag nem volt határforgalom;**
- **a határ őrzete a magyar és jugoszláv határőrség részéről teljes**

egészében katonai szervezetben, módszerekkel és eszközökkel folyt.

Ez utóbbit sok tény támasztja alá, s röviden az alábbiakban összegezhető az akkori határőrizet rendszere, módszerei ahhoz, hogy megértsük *a határon bekövetkezett provokációk* körülményeit.

DRÓTAKADÁLYOK, AKNÁK

Szervezetileg a magyar határőrség őrs, zászlóalj, kerület szervezetben dolgozott. Az őrs hozzávetőlegesen egy csökkentett állományú lövészsorozat erejével rendelkezett, határesemény esetén a zászlóalj tartalék erői támogatták. *A tulajdonképeni határőrizetet megerősített, több fős járőrök látták el*, puskával, géppisztollyal, esetenként golyószóróval felszerelve. A fontosabb szolgálati helyeken, a magasfigyelők lábánál, a földutak, töltések mellett kiépített tüzelőállások voltak.

A határral párhuzamosan, *a határvo-naltól 10–50 méterre műszaki zár* húzódott, amely drótakadályok közé telepített gyalogsági taposó, később botlódrotos, illetve vegyes *aknamezőből* állt. A műszaki zár belső oldalán nyom-sáv volt, amelyet éjjel-nappal rendszeresen ellenőriztek. Mivel a határvonal nem egyenesen haladt a terepen, az aknamező

a kisebb kiugrásokot elvágta az ország belsejétől. Ezek voltak az úgynevezett „kizárt” területek, ahova saját járőreink sem tudtak belépni.

A fegyverhasználatot a mai körülményekhez képest *elképesztően szabadon szabályozták*, holott magam is azt vártam, hogy éppen a feszült kapcsolatok miatt azt szigorúan megtiltják. A saját területen az éjszakai gyanús zajra a terep megvilágítást követően (jelzőtölténnyel), *rendszeresen lőttek* a járőrök. Másnap jegyzőkönyvben rögzítették, hogy a fegyverhasználat tévedésből „vadra” történt.

Viszont *külön parancsot kaptak a járőrök* arra, hogy a „kizárt” területen tartózkodó *minden személyre, a jugoszláv katonákra is, használjanak fegyvert*. Ha éjszaka a „kizárt” területről a járőr gyanús zajt hallott, a géppisztollyal felszerelt katona felkészült a tüzelésre, majd a járőrtárs fellőtt egy világító jelzőtöltényt. Az ezt követő 10–15 másodpercben kellett megítélnie a járőrparancsnoknak, hogy lát-e valakit (valakit), az magyar területen van-e, majd végül, ha úgy döntött, *kilőtt egy hosszú sorozatot*, esetenként 10–15 lő-szert. Mindez gyenge megvilágításban, a nyomsvonalon és a műszaki záron keresztül történt. *Kétséges, hogy a járőr biztosan el tudta-e dönteni*, a látott személy a kizárt területen van-e, vagy a határ túloldalán, attól 10 méterre. A másnap elkészített jegyzőkönyv *típusmegállapítással* zárult: „A kivizsgálás során megállapítást nyert, hogy a fenti járőr által leadott lövések a műszaki záron túli magyar területen csapódtak be. A provokációval kapcsolatban sebesülés vagy haláleset nem történt.” Értsd – jugoszláv provokáció történt, és a mi oldalunkon nincs sebesülés.

Tanulmányoztam az 1951–1952-ben jugoszláv részről elkövetett határprovokációk rendelkezésre álló anyagait. Összesen 367 jelentést néztem át. Az esetenkénti összesítő jelentésekből kitűnik, hogy *már nincs meg az összes akkori eseményről készült anyag*. A jelentések alapvetően *három részből* állnak. Az első egy konkrét

leírás a történekről, ehhez csatolták másodikként a járőrök, esetleg a helyszínen tartózkodott polgári személyek meghallgatásáról készített jegyzőkönyvet. Az anyaghoz végül általában tartozik egy helyszínvázlat. Ezek az anyagok *igen tanulmányosak* az akkori helyzet megítélésében, de egy esetleg bekövetkező feszült nemzetközi, politikai helyzetben végrehajtandó határőrizet-határbiztosítás szempontjából is.

Az összesen 367 eseményt, melyeket a jegyzőkönyvek tartalmaznak, *mind határprovokációnak minősítették*. Az okmányokon „provokáció/átlövés” vagy „provokáció-átkiabálás” meghatározással szerepelnek. Ez már *jelzi a hivatalos magyar irányvonalat, amely még a legendyebb határrendszert is, például egy semleges tartalmú átbeszélést (köszönést)*, vagy azt, hogy a jugoszláv katona szolgálati kutyája nyulat kergetve átszaladt a határon, *provokációnak minősít*.

A PROVOKÁCIÓK SKÁLÁJA

A provokációnak minősített esetek többször kombináltak, együtt jelentkeznek. Átkiabálást követően átlóttek; behatoltak magyar területre és megrongálták a műszaki zárat; vagy tárgyát dobás és átbeszélés fordult elő. Nézzük meg az eseményeket közelebbről.

Az átlövések. 110 jelentés foglalkozik átlövessel. Tartalmazzák a körülmények leírását. *Sebesülés egyetlen egyszer sem történt*. A lövedékeket csak néhány esetben találták meg a kivizsgálás során. Egy alkalommal a magasfigyelő fa oszlopát lőtték keresztül. Az átlövések *többsége éjszaka* történt. A járőrök a dörrenést hallották, torkolattüzet láttak, a lövedék süvítését hallották, vagy azt, ahogy az ágakat eltalálták. Többször jelentették a nappal szolgálatot ellátók, hogy előttük, mögöttük porzott az út a becsapódások nyomán. Lényegében *többszörre nem lehet megállapítani, tényleg történtek-e átlövések*

ezekben az esetekben. Valószínűleg *sokszor nem*.

Azt viszont el lehet képzelni, milyen *lélektani nyomás alatt állhattak a katonák*. Éjjel, határvonal közelében haladó menetvonalon, még ha a túloldalon csak a levegőbe lövöldöztek is. Sok jelentés megemlíti, hogy a sötétben a fegyver závarzának csattogtatását lehet hallani. Ez sem mélyítette el a bizalmat.

Az átbeszélés/átkiabálás. A sértegetés hét esetével együtt egy másik jelentős kategória. Tartalmukat nézve *a köszönéstől a legdurvább szidalmazásig* minden előfordul. Talán az eseteknek a felét meg sem említenek normál körülmények között, hiszen lehetett egy egyszerű feszültségoldó udvariassági gesztus is. De *mivel több fős járőr hallotta, és jelentették* bevonulás után, a történeteket jegyzőkönyvezték.

Az átfényképezések során (fényképezőgéppel, egy alkalommal filmfelvevővel) műszaki munkálatokat, aknatelepítést, járőrt, magasfigyelőt fényképeztek le. Az egyik jelentésből kitűnik, hogy teljesen „baráti alapon”, valószínűleg magánkezdeményezésre, kisebb csoport összekapaszkodva úgy fényképezte le magát, hogy a háttérben a magyar műszaki zárat is látni lehessen.

A berepülések/légtérsértések száma meglepően magas. Egy külön összesítő jelentés *másfél hónap alatt 17 esetet* jelöl meg. A jelentések feltételezik, hogy *a védelmi-műszaki berendezések építését* fényképezték. Repülőgépekről *kétszer propagandaanyagot, röplapokat szórtak* le. A repülések irányát járőrökkel kutatták át, esetleges ledobott anyagokat keresve.

A tárgyát dobásoknál cigaretta, konyak, sajt szerepel a listán. Ezeket vagy a járőrnek közvetlenül, vagy az ismert menetvonalakra és szolgálati helyekre dobták át.

A járőr megdobálása kategóriában olyan esetek szerepelnek, amikor *éjjel sötétben, bokrok mögül*, a határon keresztül

kővel vagy görönggyel dobták meg a katonát. Sérülésekről nem írnak.

A behatolásoknál jugoszláv oldalról a műszaki zárig, máskor még mélyebbre jöttek be az ország területére, vagy a határral párhuzamosan mozogtak a mi oldalunkon. Ezek már *jóval veszélyesebb cselekmények voltak*, hiszen a saját járőreinknek parancs szerint fegyvert kellett használni (általában ez meg is történt). Egy alkalommal *két civil ruhás személy géppisztollyal felszerelve mozgott magyar területen*. Másik alkalommal a kivizsgálás megállapította, hogy a jugoszláv fegyveresek néhány méterre haladtak el a magyar tiszti járőröktől, aki valamilyen megfontolásból *nem tett semmit*. Három alkalommal cigarettát és pálinkát, három alkalommal propagandaanyagot hagytak hátra. Saját járőrrendszerünk többször is észlelte, hogy *az egyes behatolásokat a túloldalról fegyveresek biztosítják*. Behatolásra és lövöldözésre többször került sor, az utólagos kivizsgálás megállapítása szerint, kifelé irányuló határsértéssel egyidőben, attól néhány kilométerre. Így, amíg a járőrök az előbbi esetre figyeltek és az őrs is oda küldte a tartalékait, *a határsértő áthaladt a műszaki záron, kijutott az országból*. Ezek az esetek *a visszatérő ügynök (felderítő) fogadását* jelzik.

A műszaki berendezések megrongálása az egyik *legsúlyosabb* kategória, és feltétlenül provokációnak minősül. Részen azért, mert az elkövető valóban bejött az ország területére és elvágta a drótakadály szálait. Másrészt, négy esetben felszedtek és elvittek aknákat. Egy esetben a helyükre működésképtelen jugoszláv aknát telepítettek. Több alkalommal *a magyar nyomsvonalon befelé irányuló határsértésre utaló nyomokat* hagytak hátra (bejöttek, majd hátramenetben kimentek). A téves kivizsgálás során *nagy erőket megmozgató razziákat* vezetett be a magyar határőrség. Az egyik alkalommal *riadóztatták a környező rendőrörsöket és az együttműködésre utalt honvéd ezredet is, bár az utóbbi alkalmazására már nem*

került sor. Az aknamezőre többször dobáltak követ, téglát, hogy robbanást idézzenek elő.

A szolgálati kutya járőrre uszítása még akkor is durva cselekedet, ha a kutya csak a műszaki zár külső kerítéséig tudott bejönni és onnan ugatta a járőrt. Két esetben a kutya bejutott a kerítések közé, és felrobbant az aknamezőn. Egy jugoszláv járőrkutya nyulat kergetett, és a nyúl beműködte a botlódrotos aknát. A magyar járőr egy repesztől könnyebb sérülést szenvedett. Ez egyébként az egyetlen sérülés magyar részről, amelyet az okmányokban találtam.

Talán a legsúlyosabb esemény akkor következett be, amikor magyar járőr két főt vett észre, akik Jugoszlávia irányába haladtak. Amint a határőrök a személyek irányába mozogni kezdtek, a túloldalról egy géppuska tűz alá vette a terepet. A körülbelül 6–8 percig tartó tüzelés fedezete alatt a két határsértő átjutott a műszaki záron, itt az egyiket találat érte, és magyar területen összeesett. Társa elérte az államhatárt. A tovább tartó tüzelés fedezete alatt a jugoszláv határőrök átjöttek a sebesültért és elvitték.

Határőrizeti vonatkozásban szintén nagyon súlyosnak tartom azt a három esetet, amikor a behatolást követően a nyomsávon hátrahagyott nyomoktól oldalt, úgy egy méterre aknákat telepítettek. A nyomsávon telepített aknák veszélyeztették a kivizsgáló életét.

VADÁSZAT – SZOLGÁLATBAN

A jelentésekből kitűnik, hogy a jugoszláv fél sem törekedett a feszültség oldására, a konfrontáció kerülésére. A túloldalon a járőrök vadásztak szolgálatban, célba lőttek szolgálati fegyverükkel. Négy esetben akkor került sor átlövésre, amikor a határ közelében lögyakorlatot hajtottak végre.

Magyar részről sem tartotta be mindenki a határrendre vonatkozó előírásokat. Ezt tükrözi az Államvédelmi Hatóság határőrség parancsnokának 1952. május 2-án kelt 054. számú parancsa: „Az utóbbi időben egyes járőrök, határsértők üldözése közben, figyelmen kívül hagyva a nemzetközi egyezményekben megállapított határrendet, valamint előző parancsomat – átlépi Népköztársaságunk államhatárát, behatolnak a szomszédos államok területére. Súlyosbítja az ilyen cselekményeket az, amikor egyes tisztek követnek el határsértést és nem egy esetben mélyen behatolnak a szomszédos állam területére. Tiltsák meg az államhatár bármilyen okból való átlépését.”

Természetesen egy cikk keretei nem teszik lehetővé a bekövetkezett események részletes ismertetését. Továbbra is szükségesnek tartom az akkori helyzet tanulmányozását, a tapasztalatok hasznosítását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

---

1. Határőrség Irattára, 075.510/52/-1952. szám.
2. Határőrség Irattára, 0758.600/40-1952.